

РАЗВИТИЕ НА НОРМАТИВНАТА УРЕДБА НА АВТОРСКОТО ПРАВО В БЪЛГАРИЯ

Жанета Жекова¹

Резюме: Статията проследява възникването и развитието на нормативната уредба в областта на закрилата на правата на авторите в България. Разгледани са трите основни етапа, през които преминава този процес – от първия закон след Освобождението, през социалистическия период и в годините след настъпването на демократичните промени. Очертани са тенденциите на това развитие, включително и с оглед въздействието на международните актове и на правото на Европейския съюз.

Ключови думи: авторско право, интелектуална собственост, нормативната уредба.

DEVELOPMENT OF THE REGULATORY FRAMEWORK OF COPYRIGHT IN BULGARIA

Janeta Jekova

Summary: The article studies the arise and development of the legal framework of author's copyright protection in Bulgaria. It examines the three main stages through which passes this process – from the first act after the Liberation, during socialist period and in the years after the establishment of democratic rule. The trends of this development are described, referring to the recent international law acts and those of EU law.

Key words: copyright, intellectual property, regulatory framework.

Авторското право и сродните му права са част от законодателството, регламентиращо правото на интелектуална собственост, касаеща правата на творците върху техните творби и правата на тези, които спомагат предаването на посланието на твореца до широката публика. Тези права на собственост са признати съгласно законодателствата на повечето държави с цел да се стимулират хората към интелектуално творчество и да се направи възможно плодовете на това творчество да достигнат до обществеността.

Обективното правото на интелектуална собственост и на авторското право е съвкупност от правни норми на частното право. Съобразно отрасловия си характер те принадлежат към гражданскоправните норми. От появата на първите правни норми в областта на авторското право в България до днес са изминали 120 години. През този период източниците на авторското право са били разнообразни както по вид, така и по степен и са претърпели огромни промени в развитието си до достигане на съвременното състояние на законодателството ни в тази област.

---

¹ Докторант към катедра “Правни науки” на ВСУ “Черноризец Храбър”.

1. Кратки исторически бележки

Идеята за съществуването на интелектуална собственост върху “произведенията на духа“ съществува още от Античността.² Съгласно историческите източници още в Древна Гърция и Древен Рим предимство и ценност се давали на произведението, инкорпорирано в дадена вещ, повече отколкото самата вещ, но това не е било част от законодателно установените правила, уреждащи авторските права.³ През Средновековието също не е имало законодателно установени правила, уреждащи съществуването и уреждането на авторски права. Възникването на авторското право е свързано с откриването и развитието на книгопечатането, като от времето на Ренесанса наред с привилегиите на печатарите се появяват и авторските привилегии. По този начин се поставя и началото на авторското право в днешния смисъл на думата. В това отношение Англия е била водеща страна, където и за първи път възниква тази теория в гилдията на търговците на книги – *company of stationers*. Първоначално авторите са получавали като възнаграждение от печатарите безплатни екземпляри от своите произведения, а схващането, че печатарите имат своеобразно право на собственост върху издаденото произведение, е било водещо и съобразно него собственикът на едно изключително издателско право бил наричан собственик на екземпляра – *copy*, откъдето и днес авторското право носи и наименованието си - *copyright*. С появата на трудовата теория за собствеността на Джон Лок се създават нови измерения в отношенията издател-автор. Изхождайки от твърдението, че е вродено право на личността да притежава създаденото от нея, Лок и неговата теория довеждат до това постепенно да се премине от закрила, предоставена на издателя, към закрила, предоставена на автора.⁴

За поставяне на начало на обективното авторско право се приема първият закон за авторското право в света, известен като Закон на кралица Анна, приет в Англия през 1709 г. В този закон за първи път се признава изключително право на възнаграждение на автора, като за нарушаването му се предвиждат и санкции. Създаването на прототипа⁵ на съвременните авторски закони се появява почти сто години по-късно във Франция, където по време на Великата френска революция се отменят привилегиите и през 1791 г. и 1793 г. се приемат два закона (декрета), в които за първи път понятието собственост се използва за определяне правото на автора по отношение на създаденото от него произведение. През 1790 г. Конгресът на САЩ гласува и първия Закон за авторското право на САЩ. Разликата между англо-американската и френската система на авторското право се очертава още от самото начало на възникването на тези две системи и се заключава в съдържанието и разбирането на понятието за собственост, залегнало в основата на системите. При англо-американската система на авторското право то се разглежда като обикновена собственост и като такава то подлежи на всякакви разпоредителни сделки. За разлика англо-американската система при френската, наричана по-късно континентална правна система, връзката творец-произведение е водеща и определя вида и съдържанието на авторското право като съвкупност от права. При континенталната правна система наред с характерния за англо-американската система имуществен елемент съществува и морален елемент,

---

² Вж. Каменова, Цветана. Международно и национално авторско право. Институт за правни науки при Българска академия на науките, 2004, стр. 13.

³ Пак там

⁴ Вж. Каменова, Цветана. Международно и национално авторско право. Институт за правни науки при Българска академия на науките, 2004, стр. 17,18

⁵ Вж. Саракинов, Георги, Авторско право и сродните му права в Република България, Сиби, 2013, стр. 17.

който е неотменим и принадлежи единствено и само на автора и в същността си води до значителни различия в правната уредба на авторското право в двете правни системи.

2. Етапи в развитието на законодателството в областта на авторското право в България

На всеки етап от развитието на човешкото общество в резултат на естественото взаимодействие и взаимно преплитане от много и разнообразни фактори вътре в обществото изкрystalизират определени потребности за правно регулиране⁶. Правотворчеството като сложна държавновластническа дейност в процеса на правообразуването има за цел създаването, изменението или отмяната на юридически норми и въвеждането им в нормативни юридически актове, стоящи в основата на механизма на правното регулиране.⁷ Българското гражданско право е писано право и негови източници са: нормативните актове, международните договори, обичаите и моралът. Съвременното авторско право като част от гражданското право има за източници изключително законови норми.⁸

Развитието на законодателството в областта на авторското право в България като сбор от действащи нормативни юридически актове преминава през няколко ясно очертани етапа, които се обуславят от господстващите икономически отношения и основната социално-политическа организация на обществото към дадения етап. Първият етап включва нормативната уредба в Княжество България. Вторият етап обхваща нормативната уредба в Народна република България. Третият етап е свързан настъпването на демократичните промени у нас и създаването на съвременната уредба на авторското право. В нормативната уредба на авторското право през по-голямата част от съществуването ѝ (до приемането на ЗАПСП през 1993 г.) е преобладавало дуалистичното начало: в отделни актове се уреждат правата на авторите върху създадените от тях произведения и начините, чрез които те отстъпват правата си.⁹

3. Нормативна уредба в Княжество България

Първите авторскоправни норми в нормативната ни уредба са залегнали в Наказателния закон от 1896 г. и в Търговския закон от 1897 г., където в разпоредбите на чл. 373 от Наказателния закон от 1896 г. се предвижда наказателна отговорност за контрафакция и плагиатство, а в Търговския закон от 1897 г., дял трети, глава седма са залегнали разпоредбите за издателския договор.

По силата на Ньойския договор след Първата световна война България е задължена да постави в действие закон за авторското право¹⁰ и да се присъедини към Бернската конвенция за закрила на културни и художествени произведения. В резултат на това, през 1921 г. е приет и първият български закон за авторското право. При изработването на този закон за негово основа е използван руският Закон за авторското право, приет на 20.03.1911 г. В този закон са направени две изменения – от 1936 г. и 1939 г. Законът е изключително подробен, а структурата му се състои от обща част и пет специални раздела: за литературни, музикални, сценични, художествени и фотографски произведения. Първоначално законът изчерпателно изброява обектите на авторското

---

⁶ Милкова, Димитрина. Обща теория на правото, С., 2003, стр. 179.

⁷ Милкова, Димитрина. Обща теория на правото, С., 2003, стр. 182 и стр. 206.

⁸ Неделчева, Божана, Право на интелектуална собственост. Р.О.К., 2002, стр. 34.

⁹ Вж. Каменова, Цветана. Международно и национално авторско право. Институт за правни науки при Българска академия на науките, 2004, стр. 27.

¹⁰ Вж. Павлова, Мария, Гражданско право обща част, Софи – Р, 2002, стр. 59.

право по категории, сред които прави впечатление, че не са филмите и аудиовизуалните произведения. Едва с допълнението на закона от 1939 г. те биват включени като обекти, върху които може да се признае авторско право и се въвежда и правото на издателите на филми, с което се признава техният принос към създаването на този вид произведения.

4. Нормативна уредба в Народна република България

Развитието на авторското право в периода след Втората световна война е основано на принципите, залегнали в съветската правна система. Авторското право като обективно право в България през този период се характеризира с големия брой подзаконовни нормативни актове и със създаването през 1961 г. на специален орган – Дирекция за защита на авторското право, преименувана през 1973 г. в Агенция за авторско право, със задача да осъществява държавното ръководство по прилагане на авторското право и тарифите за авторски възнаграждения.¹¹

През 1951 г. Законът за авторското право от 1921 г. е отменен по силата на Закона за отменяване на всички закони, издадени до 9 септември 1944 г., и е приет нов Закон за авторското право. Законът се състои от норми относно: обектите, възникването, носителите, съдържанието, времетраенето, наследяването и защитата на авторското право. Следвайки вече установения дуалистичен модел, през този период договорите за отстъпване на авторските права се уреждат от ЗЗД. Законът за авторското право от 1951 г. има пет изменения – през 1956, 1972 и 1990 г., като с приемането на измененията от 1972 г. се въвеждат значителни промени в авторскоправната уредба у нас, с цел: първо, съобразяване с минималните изисквания за закрила на авторските права, установени с Парижката редакция на Бернската конвенция от 1971 г., с което Законът за авторското право от 1951 г. се приближава в значителна степен към западноевропейските закони; второ, съобразяване с развитието на науката и техниката, появата на нови технологии и съпътстващите това нови форми за използване на произведенията. Едно от най-значимите изменения, направени с редакцията на закона от 1973 г., е увеличаването на срока на закрила на авторското право от 15 години на 50 години от смъртта на автора, така, както е заложено в разпоредбите на Бернската конвенция. Друг важен момент, въведен с тази редакция, е премахването на свободното и безплатно използване на произведенията по радиото и телевизията.

5. Съвременна нормативна уредба

С настъпването на демократичните промени у нас на 12.07.1991 г. Седмото Велико народно събрание прие действащата Конституция, разпоредбите на чл. 54, алинеи 2 и 3 на която гласят, че “Свободата на художественото, научното и техническото творчество се признава и гарантира от закона. Изобретателските, авторските и сродните на тях права се закрилят от закона“, а на чл. 39, ал. 1 гласят, че „Всеки има право да изразява мнение и да го разпространява чрез слово - писмено или устно, чрез звук, изображение или по друг начин“. Въз основа на приетата Конституция се пристъпи и към изработването и приемането на закони, които да съответстват на условията на пазарна икономика. Сред пакета от закони, приети в началото на тези промени, е и приетият през 1993 г. Закон за авторското право и сродните му права. Законът е разработен в значителна степен на базата на заимстване и компилиране на норми и институти предимно на испанското, английското, унгарското,

---

¹¹ Вж. Саракинов, Георги, Авторско право и сродните му права в Република България, Сиби, 2013, стр. 20.

италианското, френското и германското законодателство в областта на интелектуалната собственост.¹² В структурно отношение законът е заимстван от един от най-съвременните закони по това време в Европа – испанския закон, приет през 1987 г., и съдържа разпоредби относно: материалното авторско право, ограниченията му, договорното право, дружествата за колективно управление на правата, сродните права, както и санкциите за нарушаване на авторското право.¹³ От приемането си до днес законът има деветнадесет изменения и допълнения. Наред с главния източник на авторскоправни норми в България – Закона за авторското право и сродните му права, и в други нормативни актове се съдържат разпоредби, касаещи разглежданата материя, а именно: Закон за филмовата индустрия - уреждащ отношенията, свързани с производството, разпространението, промоцията, показата и съхранението на филмите в Република България и държавното подпомагане на българската филмова индустрия; Закон за административното регулиране на производството и търговията с оптични дискове, матрици и други носители, съдържащи обекти на авторското право и сродните му права - уреждащ административното регулиране и контрол върху производството, включително възпроизвеждането, разпространението, внасянето и изнасянето на оптични дискове, матрици и други носители, съдържащи обекти на авторското право и сродните му права; Закон за задълженията и договорите – относно общите правила при сключването и действието на договорите за използване на авторски и сродни на авторското право права, както и нормите, отнасящи се до иска за обезщетение и вредите, понесени при използване на произведения, съдържащи авторски и сродни на авторското право; Закон за административните нарушения и наказания и Административно-процесуалния кодекс – относно реда за търсене на отговорност от нарушителите на ЗАПСАП; Закон за наследството; Наказателния кодекс – чл. 172 а – визиращ контрафакцията, чл. 173 – визиращ плагиатството, и чл. 174 – визиращ псевдоавторство чрез злоупотреба със служебно положение; Закон за радиото и телевизията – относно задълженията на радио- и телевизионните оператори за спазване на авторските и сродните му права; Наредба за регистриране на наименованията на артистичните групи – определяща реда за регистриране на наименованията на артистичните групи; Наредба за граничните мерки за защита на права върху интелектуална собственост и др.

Приемането на България за пълноправен член на Европейския съюз от 1 януари 2007 г. изисква отделяне на специално внимание на източниците на правото на ЕС в областта на авторското право. Източниците на правото на ЕС биват: източници на първичното право и източници на вторичното право. Към източниците на първичното право се отнасят Учредителните договори, ведно с техните изменения, допълнения и протоколи; Споразумението за сливане от 1965г.; Единния европейски акт от 1987г.; Договора за ЕС от Маастрихт от 1992г.; Амстердамския договор от 1997г.; Лисабонския договор от 2007г. и договорите за присъединяване. Източниците на вторичното право обхващат актовете, които органите и институциите на ЕС издават в изпълнение на актовете на първичното право и са: регламенти, директиви, решения, препоръки и становища. Основните източници на вторичното право в областта на авторското право са: Директива 93/98/ЕИО на Съвета от 29 октомври 1993 година за хармонизиране на срока за закрила на авторското право и някои сродни права; изменена и допълнена с Директива 2006/116/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2006 година за срока за закрила на авторското право и някои сродни

---

¹² Вж. Йотов, Борислав Интелектуално право. Право на интелектуалната собственост, Сиела, 2003, стр. 41.

¹³ Вж. Каменова, Цветана. Международно и национално авторско право. Институт за правни науки при Българска академия на науките, 2004, стр. 33.

права (кодифицирана версия) и Директива 2011/77/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 27 септември 2011 година за изменение на Директива 2006/116/ЕО за срока за закрила на авторското право и някои сродни права. Директива 2001/29/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2001 година относно хармонизирането на някои аспекти на авторското право и сродните му права в информационното общество. Директива 2004/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 29 април 2004 година относно упражняването на права върху интелектуалната собственост. Директива 2006/115/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2006 година за правото на отдаване под наем и в заем, както и за някои права, свързани с авторското право в областта на интелектуалната собственост. Директива 93/83/ЕИО на Съвета от 27 септември 1993 година относно координирането на някои правила, отнасящи се до авторското право и сродните му права, приложими към спътниковото излъчване и кабелното препредаване. Директива 2001/84/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 27 септември 2001 г. относно правото на препродажба в полза на автора на оригинално произведение на изкуството. Регламент на Съвета (ЕС) № 3295/94 от 22 декември 1994 регламентиращ забранителни мерки за внасянето, износа, ре-експорта или прием за отложен митнически режим на фалшифицирани и пиратски стоки. Регламент (ЕО) № 1383/2003 от 22 юли 2003 година, относно намесата на митническите органи по отношение на стоки, за които се подозира, че нарушават някои права върху интелектуалната собственост, както и относно мерките, които следва да се вземат по отношение на стоки, нарушаващи някои права върху интелектуалната собственост.

6. Международните актове в областта на авторското право и значението им за развитието на вътрешноправната уредба

Значение за развитието на авторското право имат както вътрешните нормативни актове, така и международноправната му уредба. Безспорно един от най-важните от тях е Бернската конвенция за закрила на произведенията на литературата и изкуството, приета на 09.09.1886 г. в Берн, ревизирана на 24.07.1971 г. в Париж, изменена на 02.10.1979 г. България се присъединява към тази конвенция по силата на Ньойския договор на 05.12.1921 г. Парижкият акт е ратифициран от България през 1974 г. с Указ на Държавния съвет № 1389 от 29.06.1974 г. Конвенция за учредяване на световната организация за интелектуална собственост (СОИС) – 1967 г. България ратифицира Конвенцията с Указ № 3 на Президиума на Народното събрание от 8.01.1970 г., обнародван в ДВ, бр. 5 от 16.01.1970 г. Универсална конвенция за авторското право, приета на 06.09.1952 г. в Женева. България я ратифицира с Указ на Държавния съвет № 2944 от 26.12.1974 г. Римска конвенция за закрила на артистите изпълнители, продуцентите на звукозаписи и излъчващите организации – приета на 26 октомври 1961 г. Важността на Римската конвенция се състои в нейното влияние за създаване на национално правно регулиране на сродните права. Римската конвенция за първи път регламентира сродните права, като според нея те са три вида: правата на артистите изпълнители или артистите интерпретатори на тяхното оригинално изпълнение; правата на продуценти на звукозаписи върху произведенията от тях звукозаписи; и третият вид сродни права са правата на излъчващите организации (радио- и телевизионните организации) върху създадените и предаваните от тях радио- и телевизионни програми. България се присъединява към нея през 1995 г. Законът за нейната ратификация е обнародван в ДВ, бр. 39 от 28 април 1995 г. При ратификацията на Римската конвенция България е направила две резерви. Едната резерва гласи: "Република България на основание чл. 16, ал. 1, буква "а", точка 3 декларира, че няма

да прилага чл. 12 по отношение на звукозаписи, чийто продуцент не е гражданин на друга договаряща държава", а другата резерва гласи: "Република България на основание чл. 16, ал. 1, буква "а", точка 4 декларира, че по отношение на звукозаписи, чийто продуцент е гражданин на друга договаряща държава, ще ограничи закрилата, предвидена в чл. 12, до обем и срок, за които другата договаряща държава предоставя закрила на звукозаписи, записани за първи път от гражданин на Република България". Женевската конвенция за закрила на продуцентите на звукозаписи срещу неразрешено възпроизвеждане на техните звукозаписи – 1971 г. България се присъединява към нея през 1995 г. Законът за нейната ратификация е обнародван в ДВ, бр. 39 от 28 април 1995 г. Конвенция относно разпространението на сигнали, носители на програми, предавани чрез спътник – приета в Брюксел на 21.05.1974 г. Договор за международна регистрация на аудиовизуални произведения, приет на 20.04.1989 г. Договор на Световната организация за интелектуална собственост относно авторското право, подписан на 20.12.1996 г. В Женева. Договор на Световната организация за интелектуална собственост относно изпълненията и звукозаписите, подписан на 20.12.1996 г.

Заклучение

В заключение би могло да се изтъкне, че за своята 120-годишна история законодателството у нас в областта на авторското право е претърпяло бурно развитие. Промените в нормативната уредба са преминали през три основни етапа, всеки от които отразява господстващите икономически отношения и основната социално-политическа организация на обществото на съответния етап. Днес България разполага със съвременен закон и нормативна уредба, уреждащи отношенията в областта на авторското право. Те са съобразени с международните и европейски стандарти и норми в областта, отразяват съвременните тенденции в развитието на законодателствата в света. С удовлетворение може да се отбележи, че трайна линия и приоритет на законодателя в съвременната правна уредба на авторското право у нас е законът да се утвърди като основен източник на тези права. Въпреки това развитието на новите технологии и ежедневното създаване на нови условия и средства за използването на обекти на авторското право в глобален аспект налагат внасянето периодически на изменения и допълнения в съществуващата нормативна уредба, които изменения са неизбежни за една правова държава, каквато е Република България.

Библиография:

1. **Йотов, Борислав.** Интелектуално право. Право на интелектуалната собственост, Сиела, 2003
2. **Каменова, Цветана.** Международно и национално авторско право. Институт за правни науки при Българска академия на науките, 2004
3. **Милкова, Димитрина.** Обща теория на правото, С., 2003
4. **Неделчева, Божана.** Право на интелектуална собственост. Р.О.К., 2002
5. **Павлова, Мария.** Гражданско право обща част, Софи - Р, 2002
6. **Саракинов, Георги.** Авторско право и сродните му права в Република България, Сиби, 2013